

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

Fakültə: «Əyani»
Kafedra: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti»
Fənn: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti(Ümumi hissə)»

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 1: «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti fənninin predmeti, vəzifələri və sistemi»

Tərtib etdi:
"DİO-nun inzibati fəaliyyəti"
kafedrasının rəisi, polis polkovniki
V.G.Abişov

Mühazirəyə əlavə və dəyişiklər etmişdir:
kafedranın müəllimi, polis polkovnik-
leytenantı, h.ü.f.d.
Ş.T.Şükürov

Mühazirəyə edilmiş əlavə və dəyişiklər kafedra iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____, « _____ » _____ 2016-ci il

Bakı - 2016

MÖVZU № 1. ««Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin predmeti, vəzifələri və sistemi».

P L A N:

Giriş:

1. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin anlayışı, predmeti və vəzifələri.
2. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi metodları və sistemi.
3. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin mənbələri.

Nəticə:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995-ci il. (2009-cu il).
2. «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 28 oktyabr 1999-cu il.
3. «Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Əsasnaməsinin və strukturunun təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 30 iyun 2001-ci il.
4. «Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanları haqqında» Əsasnamənin, «Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında» Təlimatın və «Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının rəhbərliyi arasında nümunəvi vəzifə bölgüsü»nün tətbiq edilməsi haqqında DİN-in 17.07.2009-cu il tarixli əmri.
5. «İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 22 fevral 1998-ci il.
6. «Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 09 avqust 1994-cü il.
7. «Şəhər, rayon, polis orqanlarında vətəndaşların müraciətlərinə baxılması və qəbulu işinin vəziyyətinə dair» Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının 29 noyabr 2013-cü il tarixli KQ-5\1 n-li qərarı.(DİN-in 04.12.2013-cü il tarixli Ə950-001-13 əmri).
8. “2011-ci ildə cinayətkarlığa qarşı mübarizənin və ictimai təhlükəsizliyin təmini üzrə fəaliyyətin nəticələri və qarşıda duran vəzifələr haqqında” Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının 24 yanvar 2012-ci il tarixli KQ-1nömrəli qərarı (DİN-in 26.01.2012 tarixli Ə50-001-12 nömrəli əmri).
9. “Cinayət və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması işinin vəziyyətinə dair” Azərbaycan Respublikasının Daxili

- İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının 27 noyabr 2012-cü il tarixli KQ-4/3 n-li qərarı.(DİN-in 29 noyabr 2012-ci il tarixli Ə757-001-12 nömrəli əmri).
- 10.“2013-cü ildə cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai qaydanın qorunmasının və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin yekunlarına və qarşıda duran vəzifələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının 28 yanvar 2014-ci il tarixli KQ-1nömrəli qərarı (DİN-in 29.01.2014 tarixli Ə81-201-14 nömrəli əmri).
  - 11.www.mia.gov.az Daxili İşlər Nazirliyinin kollegiyası. Daxili İşlər Nazirliyi Mətbuat Xidmətinin məlumatı.27.01.2016
  12. Dərslik. «DİO-nun inzibati fəaliyyəti». Ümumi hissə. V.Abışov, H.Eyvazov. Bakı, 2008.
  - 13.Dərs vəsaiti. «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» (sxemlərdə). Ümumi hissə. V.Abışov, H.Eyvazov. Bakı, 2006.
  14. Dərs vəsaiti. «DİO-nun inzibati fəaliyyəti». 100 suala 100 cavab. Ümumi hissə. V.Abışov, H.Eyvazov. Bakı, 2010.
  15. Dərslik. «Административная деятельность ОВД». Ümumi hissə. А.Р.Коренев. М., 2001.
  16. Dərs vəsaiti. «Административная деятельность ОВД». Л.Л.Попов. Академия МВД СССР. М., 1987.
  17. Dərslik. «Административное право и административная деятельность ОВД». М., 1990.
  18. Dərs vəsaiti. Альбом-схем. «Административная деятельность ОВД». А.П.Коренев. Москва, 2001.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu yolunu özünün inkişaf yolu seçmişdir.

Dövlətimiz demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoyduqdan sonra Respublikada dövlət idarəetməsinin bütün sahələrində olduğu kimi daxili işlər sahəsində də hüquqi islahatların aparılmasına başlanmışdır.

2016 –ci ilin yanvarın 26-da Daxili İşlər Nazirliyinin yeni istifadəyə verilmiş konfrans zalında *2015-ci ildə cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai qaydanın qorunmasının və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş geniş Kollegiya iclası keçirilib.*

İclası giriş sözü ilə açan daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov bildirib ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab İlham Əliyevin çoxşaxəli uğurlu fəaliyyətinin məntiqi nəticəsi olan dayanıqlı inkişaf modeli dünyanı bürümüş maliyyə-iqtisadi böhrana, mürəkkəb global vəziyyətlərə baxmayaraq, 2015-ci ildə də ölkəmizin tərəqqisini, enerji dövləti kimi öz həlledici mövqeyini qoruyub saxlamasını, əhalinin sosial müdafiəsini, daxili sabitliyin və ictimai asayişin etibarlı müdafiəsini təmin edib.

Qeyd olunub ki, cənab Prezidentin fərman, sərəncam və tapşırıqları, qarşıya qoyduğu vəzifələr rəhbər tutularaq, vətəndaşların və dövlətin qanuni mənafelərinin cinayətkar qəsdlərdən qorunması sahəsində tədbirlər digər hüquq mühafizə, həmçinin təhlükəsizlik orqanları ilə birgə daha məqsədyönlü davam etdirilib, kriminogen durum bütövlükdə nəzarətdə saxlanılıb. Respublikamız əhalinin hər 100 min nəfərinə düşən cinayətlərin sayının azlığına görə ötən il də MDB və Avropa məkanında öncül mövqedə olub.

Daha sonra iclasın gündəliyi elan olunub və daxili işlər **naziri hesabat məruzəsi ilə çıxış edib**. O, deyib ki, hesabat ilində əməliyyat-axtarış və istintaq fəaliyyətini həyata keçirən bütün dövlət orqanları üzrə 26.916 cinayət qeydə alınıb. Onların 87,5 faizi daxili işlər və prokurorluq orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsində istintaqı və təhqiqatı aparılan hüquqazidd əməllər olub. Bu cinayətlərin 84,2 faizini böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır, yalnız 15,8 faizini ağır və xüsusilə ağır növlər təşkil edib.

2014-cü illə müqayisədə qəsdən adam öldürmələr 7,3 faiz, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmalar 6,7 faiz, xuliqanlıqlar 4,5 faiz, avtonəqliyyatın qaçırılması 26,6 faiz, mal-qara oğurluqları 17,1 faiz, yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri 2,4 faiz, ictimai yerlərdə baş vermiş cinayətlər 2 faiz, yol-nəqliyyat hadisələri 15,7 faiz, qəzalarda ölənlərin sayı 20,5 faiz, yaralananların sayı 15,4 faiz azalıb.

Peşəkarlıqla həyata keçirilmiş istintaq-əməliyyat tədbirləri nəticəsində qəsdən adam öldürmələrin açılması 9 faiz (98,2 faiz), qəsdən adam öldürməyə cəhdlərin açılması 7,5 faiz (93,8 faiz) yaxşılaşıb. Banditizm, adam oğurluğu, əzab vermə, zorlama cinayətlərinin açılması tam təmin edilib. Prokurorluq orqanları ilə birgə keçmiş illərdən bağlı qalmış 344 cinayət açılıb.

Cinayətlərin profilaktikasında, zərər çəkmiş şəxslərin hüquqlarının, həyat və sağlamlığının müdafiəsində informasiya texnologiyalarının tətbiqinin

də böyük əhəmiyyəti olub. “102” xidmətinə daxil olan məlumatlar üzrə həyata keçirilən operativ tədbirlər və əməliyyat planlarının vaxtında tətbiqi nəticəsində 1.280 cinayətin “isti izlərlə” açılması təmin edilib. Bununla yanaşı, vətəndaşların “102” xidmətinə müraciətləri üzrə görülmüş çevik cavab tədbirləri ilə 10.687 hüquqazidd əməlin qarşısı alınıb.

“Təhlükəsiz şəhər” sisteminin texniki imkanları ilə 348 cinayət açılıb, piyadaların vurulması faktları da daxil olmaqla 11.713 yol-nəqliyyat hadisəsi aşkarlanıb, axtarışda olan 111 avtomobil saxlanılıb. Ümumən, 2014-cü illə müqayisədə cinayətlərin açılması 1,7 faiz yaxşılaşaraq hesabat dövründə 82,4 faiz təşkil edib.

Bildirilib ki, törədilmiş əmələ görə cəzanın labüdlüyünün təmin edilməsi işi də nəzarətdə saxlanılıb. Təqsirləndirilən şəxslərin axtarışının nəticələri müqayisə edilən dövrə nisbətdə 1,4 faiz çox olmaqla istintaqdan və məhkəmələrdən yayınan 2534 nəfər tutulub.

İnterpolun Milli Mərkəzi Bürosu tərəfindən beynəlxalq axtarışa verilmiş 74 nəfərin və bu təşkilata üzv ölkələr tərəfindən axtarılan 31 şəxsin yeri müəyyən olunub. Bütövlükdə, axtarılan şəxslərin 69,1 faizi tutulub. Eyni zamanda, müxtəlif cinayətlər törətmiş 13.392, o cümlədən ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə 2457 şəxs məhkəmə məsuliyyətinə cəlb edilib.

Mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı aparılan mübarizədə də həyata keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində 842-si ağır və xüsusilə ağır növlər olmaqla 2637 cinayət törətmiş 923 cinayətkar qrup zərərsizləşdirilib.

Dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunmasına yönəlmiş əməliyyat tədbirlərilə 45 faiz çox saxta pul hazırlama və satma cinayəti aşkarlanıb. Nəticədə qeyri-leqal dövriyyədən ümumi məbləği 71 min manat, 79.100 ABŞ dolları və 225 min rubl olan 2167 ədəd saxta əskinas, habelə istifadə müddəti ötmüş 6 tondan çox yeyinti məhsulu və tikinti materialı çıxarılıb.

Transmilli mütəşəkkil cinayətlərdən olan narkotraffikə və insan alverinə qarşı mübarizə sahəsində tədbirlər də davamlı olub. Narkotiklərlə əlaqədar 2935 cinayət aşkarlanıb, 169 nəfərdən ibarət 63 cinayətkar qrup zərərsizləşdirilib. Bu cinayətlərdən 786-ı narkotik vasitələrin satışı ilə bağlı olub. Qeyri-leqal dövriyyədən əvvəlki dövrlə müqayisədə 138 kiloqram çox, bütövlükdə, 810,5 kiloqram narkotik vasitə çıxarılıb, həmçinin, 20 kiloqram çox və ya 95,6 kiloqram narkotikin qaçaqmalçılıq yolu ilə ölkəyə gətirilməsinin qarşısı alınıb. Qanunsuz kultivasiya edilən 169 tona yaxın çətənə və xaş-xaş kolu aşkarlanaraq məhv edilib.

İnsan alverinə qarşı Milli Fəaliyyət Planı əsasında görülmüş tədbirlərlə 12 faiz çox və ya 109 cinayət faktı müəyyən edilib, 17 nəfərdən ibarət 8 cinayətkar qrup zərərsizləşdirilib, bu əməllərin qurbanı olmuş 63 şəxsin cəmiyyətə reinteqrasiyası təmin edilib.

Ötən il respublikanın hüquq mühafizə orqanları tərəfindən 31.300 cinayət faktının istintaqı aparılıb ki, onların 80 faizi daxili işlər orqanları müstəntiqlərinin icraatında olub. Eyni zamanda, dəymiş maddi ziyanın ödətdirilməsi 0,9 faiz yaxşılaşaraq 79,1 faiz təşkil edib. Hesabat ilində respublikanın ərazi polis orqanlarına daxil olmuş cinayət xarakterli məlumatların

88 faizi təhqiqatçılar tərəfindən araşdırılıb ki, bu da müqayisə edilən ilə nisbətdə 5 faiz çox olmaqla 54,2 faizi məhkəmələrə göndərilib.

Məruzəçi deyib ki, **xidməti fəaliyyətin əsas istiqamətlərindən biri olan yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində həyata keçirilən profilaktiki tədbirlər də müsbət nəticələr verib.** Respublikada dövlət qeydiyyatına alınmış nəqliyyat vasitələrinin sayının 31.028 vahid artması (1.339.568 vahid) fonunda, yol-nəqliyyat hadisələrinin, qəzalarda ölənlər və xəsarət alanların sayı nəzərəcarpacaq dərəcədə azalıb.

Qeyd olunub ki, bu müsbət nəticəni şərtləndirən əsas amillərdən biri yol hərəkətinə nəzarətin gücləndirilməsi olub. Belə ki, 2014-cü illə müqayisədə hesabat dövründə yol hərəkəti qaydaları əleyhinə olan inzibati hüquqpozumaların aşkarlanması 7,5 faiz çox olmaqla 2.531.843 xəta təşkil edib. O cümlədən nəqliyyat vasitəsinin sərxoş vəziyyətdə idarə edilməsi ilə bağlı 2,5 faiz çox, sürət həddinin aşılması ilə əlaqədar 15,3 faiz çox, qəza şəraiti yaratma ilə bağlı 40,5 faiz çox fakt müəyyən olunub.

Bütövlükdə, müxtəlif inzibati xətalara görə respublika üzrə 2014-cü illə müqayisədə 7,1 faiz çox və ya 2.641.284 protokol tərtib olunub. Nəticədə 2.543.406 şəxs cərimələnib, 4.036 nəfər məhkəmələr tərəfindən inzibati qaydada həbs olunub, 42.030 şəxsə xəbərdarlıq edilib.

Vətəndaşların şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərlə təmin edilməsi üzrə fəaliyyət çərçivəsində 919.289 nəfər yeni nəsil ümumvətəndaş pasportu, 1.289.122 nəfər şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin olunub. Analoji iş Nazirliyin əməkdaşları tərəfindən Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin "ASAN xidmət" mərkəzlərində də məqsədyönlü surətdə davam etdirilib.

O da qeyd olunub ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin xüsusi diqqət və qayğısı sayəsində daim inkişaf edən **Daxili Qoşunlar ictimai asayişin keşiyində əzmlə dayanıb.** Ötən il komandirlərin, idarəetmə orqanlarının və hərbi hissələrin döyüş qabiliyyətinin yüksəldilməsi, Qoşunların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi sahəsində mühüm tədbirlərin icrası tam təmin edilib.

Hərbi intizamın möhkəmləndirilməsi ilə bağlı davamlı surətdə görülən işlər Qoşunlarda mənəvi-psixoloji durumu daha da yaxşılaşdırıb, tabelik münasibətlərini əhəmiyyətli dərəcədə möhkəmləndirib, qrup halında nizamnamədən kənar münasibətə yol verilməyib. 2014-cü illə müqayisədə hərbi qulluqçular tərəfindən törədilmiş cinayətlərin sayı 5 dəfə, ölüm hallarının sayı 3,5 dəfə, hadisələrin sayı 24 faiz, kobud intizam pozuntularının sayı 2 dəfə, xəsarətmələrin sayı 21 faiz azalıb.

İctimai asayişin qorunmasında Əlahiddə Çevik Polis Alayının fəaliyyəti də təqdirəlayiq hesab olunub. Xüsusi təyinatlı bu nizami polis hissəsinin əməkdaşları tərəfindən müxtəlif cinayətlər törətmiş 723 nəfər, o cümlədən axtarışda olan 86 təqsirləndirilən şəxs saxlanılaraq aidiyyəti üzrə təhvil verilib, 27 minə yaxın inzibati xəta aşkar edilib.

Xidməti fəaliyyətin prioritet istiqamətlərindən olan vətəndaşların qəbulu və müraciətlərinə baxılması sahəsində ölkə Prezidentinin qarşıya qoyduğu

proqram vəzifələrin icrası daim ciddi nəzarətdə saxlanılıb və planlı surətdə yerinə yetirilir. Nazirliyin rəhbərliyi tərəfindən Bakı şəhərində, habelə 64 rayonu əhatə edən 8 bölgədə 5040 vətəndaşın qəbulu həyata keçirilib, qaldırılan məsələlərin əksəriyyəti yerində həll olunub.

Kollegiya iştirakçılarının nəzərinə çatdırılıb ki, xalqa xidmət funksiyalarının icrasının və vətəndaş məmnunluğunun daha effektiv təşkilinin zəruriliyi baxımından, **qanunçuluğun qorunması işinə də tələbkarlıqla yanaşılıb**. Nəticədə polis əməkdaşları tərəfindən yol verilmiş qanun pozuntularının sayı 6,8 faiz, əsassız saxlamaların sayı 32,3 faiz, vətəndaşlarla kobud rəftar hallarının sayı 5,3 faiz azalıb. Döymə, işgəncə vermə, tabel silahını qanunsuz tətbiq etmə, əsassız cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə kimi hallar qeydə alınmayıb. Eyni zamanda, korrupsiya hüquqpozmalarının sayı 30 fakt və həmin əməllərə yol vermiş əməkdaşların sayı 3,7 dəfə azalıb. Onlardan 16 nəfəri xidmətdən xaric edilib, 7 nəfəri tutduğu vəzifədən azad olunub.

Məruzədə əməliyyat-xidməti fəaliyyətdə əldə olunmuş müsbət nəticələrlə bərabər, nöqsan və çatışmazlıqları da nəzərə çatdıran nazir Kollegiya iştirakçılarının diqqətini onların hərtərəfli təhlilinə, aradan qaldırılması yollarına, həmçinin, qarşıda duran vəzifələrə yönəldib.

Məruzə ətrafında çıxış edən **Naxçıvan MR-in daxili işlər naziri Əhməd Əhmədov, Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsinin rəisi Mirqafar Seyidov, Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsinin rəisi Həzi Aslanov, Baş İstintaq və Təhqiqat İdarəsinin rəisi Sərvər Mehrəliyev, Baş Mühafizə İdarəsinin rəisi Yaşar Əliyev** və başqaları hesabat dövründə görülmüş işlərdən, əldə olunmuş nəticələrdən, eyni zamanda, fəaliyyətdə olan nöqsan və çatışmazlıqların tam aradan qaldırılması üçün qarşıda duran vəzifələrdən, həyata keçiriləcək konkret tədbirlərdən danışıblar.

İclasa yekun vuran daxili işlər naziri 2015-ci ildə əməliyyat-xidməti fəaliyyətdə əldə edilmiş müsbət nəticələrlə bərabər, ayrı-ayrı ərazi orqanlarında kriminogen durumda baş verən dəyişikliklərə çevik reaksiya verilməməsi, kollegiya qərarlarında qarşıya qoyulmuş tapşırıqların tam və keyfiyyətli icra edilməməsi kimi ümumi işə mənfi təsir göstərən halların mövcudluğunu da nəzərə çatdırıb, tədbir iştirakçılarının diqqətini onların hərtərəfli təhlilinə, aradan qaldırılması yollarına, həmçinin, qarşıda duran vəzifələrə yönəldib, konkret tapşırıq və tövsiyələrini verib.

Nazir cari ildə respublikamızda dövlət əhəmiyyətli bir çox kütləvi tədbirlərin, o cümlədən idman yarışlarının və beynəlxalq forumların keçirilməsinin nəzərdə tutulduğunu xatırladaraq, bu baxımdan, ərazi orqanlarında, nizami polis hissələrində və Daxili Qoşun bölmələrində bütün təşkilati tədbirlərin vaxtında icra edilməsinin, qüvvə və vasitələrin hər bir tədbir ərafəsində tam hazırlıq vəziyyətində olmasının əhəmiyyətini vurğulayıb.

Bildirilib ki, *dini düşmənçilik, radikalizm və fanatizm zəminində ölkənin konstitusiyaya quruluşunun zorla dəyişdirilməsinə yönələn hərəkətlərin törədilməsi, qanunsuz silahlı birləşmələrin yaradılması və onlarda iştirak edilməsi, terror fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, milli, sosial və dini nifrətin salınması, dini ekstremist materialların hazırlanması və yayılması kimi əməllər*

də vaxtında aşkar edilməli və bütün hallarda qarşısı qətiyyətlə alınmalı, bu istiqamətdə əməliyyat-axtarış tədbirləri müvafiq hüquq mühafizə və xüsusi xidmət orqanları ilə əlaqəli şəkildə aparılmalıdır.

Ümumən, cinayətkarlığa qarşı mübarizədə, asayişin və daxili təhlükəsizliyin qorunmasında əldə edilmiş uğurların inkişaf etdirilməsi, xidməti fəaliyyətdə mövcud olan nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün daxili işlər orqanları daha böyük əzmlə çalışmalı, peşəkarlığını yüksəltməli, həyata keçirilən tədbirlərin effektivliyi artırılmalıdır. Cinayətkarlığın səviyyəsinin minimuma endirilməsi üçün profilaktik iş yaxşılaşdırılmalı, səmərəsi yüksəldilməli, qabaqlayıcı tədbirlər ünvanlı aparılmalıdır. Həmçinin, ailə münacişəsi zəminində və əvvəllər məhkum olmuş şəxslər tərəfindən törədilən cinayətlərin profilaktikası gücləndirilməli, habelə, narkomanlığın yayılmasının qarşısının alınması sahəsində aparılan izahat işləri yeni keyfiyyət səviyyəsinə yüksəldilməlidir.

Cənab Ramil Usubov qarşıda duran başlıca vəzifələr olaraq, *ilk növbədə, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı qorunmasının, xalqa xidmət funksiyalarının genişləndirilməsinin, müasir texnologiyaların tətbiqinin, qanunçuluğun möhkəmləndirilməsinin ardıcılıqla həyata keçirilməsinin zəruriliyini vurğulayıb.*

Daxili işlər naziri şəxsi heyət adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevi əmin edib ki, əməkdaşlar və hərbi qulluqçular bundan sonra da bütün qüvvələrini ölkədə ictimai asayişin yüksək səviyyədə qorunmasına səfərbər edəcək, insan hüquq və azadlıqlarının, vətəndaşların qanuni mənafelərinin təmin edilməsi işini 2016-cı ildə də böyük məsuliyyət hissi ilə yerinə yetirəcəklər.

Həqiqətən, göründüyü kimi, dövlətin daxili işlər sahəsindəki vəzifə və funksiyalarının yerinə yetirilməsində daxili işlər orqanları mühüm rol oynayır. Həyata keçirilməsi bilavasitə daxili işlər orqanlarına həvalə edilmiş dövlətin daxili işlər sahəsindəki vəzifə və funksiyalarının dairəsindən, məzmun və xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, daxili işlər orqanları öz gündəlik fəaliyyətini inzibati fəaliyyət, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti və cinayət-prosessual fəaliyyət kimi təşkilati-hüquqi formalarda həyata keçirir.

Daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların yerinə yetirilməsində daxili işlər orqanlarının gündəlik fəaliyyətində istifadə etdiyi təşkilati-hüquqi fəaliyyət formaları içərisində əsas rol inzibati-hüquqi vasitələrlə həyata keçirilən daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinə məxsusdur.

Bu günkü mühazirəmizin də mahiyyəti *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin məzmununu, onun təyinatını, mahiyyətini, əlamətlərini və prinsiplərini öyrənən hüquq profilli xüsusi fənn olan «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin tədrisinə bu mühazirə ilə başlamaqdan ibarətdir.*

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni Polis Akademiyasında tədris edilən hüquq profili xüsusi fənlərdən biri olub, onun vasitəsi ilə daxili işlər orqanlarının (polis) inzibati fəaliyyəti ilə məşğul olan orqan, aparat, xidmət, bölmə və digər təşkilati strukturların hüquqi vəziyyətləri, onların təşkilati

quruluşu, vəzifələri, funksiyaları və fəaliyyətlərinin forma və metodları öyrənilir.

Mühazirəmizin mövzusu vasitəsi ilə daxili işlər orqanları (polis) üçün peşəkar kadrların hazırlanmasında *«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin mahiyyəti və rolu açıqlanacaqdır. Bundan əlavə, bu günkü mühazirəmizin mövzusu vasitəsi ilə siz «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin anlayışı, predmeti və vəzifələri barədə nəzəri biliklər əldə etmiş olacaqsınız.*

Nəhayət, mühazirəmizin mövzusu vasitəsi ilə siz *«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi metodları, onun sistemi və bu fənnin öyrənilməsində istifadə olunan mənbələrin dairəsi və onların növləri barədə əsas müddəaları öyrənmiş olacaqsınız.*

Sual 1. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin anlayışı, predmeti və vəzifələri

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin anlayışı. Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Respublikamızda aparılan *hüquqi islahatlar* nəticəsində hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətini, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsini, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunmasını və onların etibarlılığını təmin edən bir sıra yeni qanunlar qəbul edilmişdir. Məsələn, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Prokurorluq haqqında”, “Polis haqqında” qanunlar və s.

Respublikamızda aparılan hüquqi islahatlar nəticəsində qəbul olunan bütün normativ-hüquqi aktların *ana xəttini demokratiyanın, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının aliliyi təşkil edir*. Bu prinsip öz əksini Respublikamızın ali qanunu olan Konstitusiyamızda tapmışdır. Belə ki, ***Konstitusiyamızın 12-ci maddəsinə əsasən:*** *«İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi müəyyən edilmişdir»*.

Respublikamızda hüquqi dövlətin formalaşması, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi bütün hüquq-mühafizə orqanlarının, o cümlədən ***də daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliyinin yüksəldilməsini tələb edir***.

Dövlət idarəetmə sahələrindən biri olan daxili işlərin idarə edilməsində daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların yerinə yetirilməsində daxili işlər orqanları özünün əsasən aşağıdakı üç təşkilati-hüquqi fəaliyyət formalarından istifadə edir:

- **inzibati fəaliyyət;**
- **əməliyyat-axtarış fəaliyyəti;**
- **cinayət-prosessual fəaliyyət.**

Dövlətin daxili işlərinin idarə edilməsində daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların yerinə yetirilməsində *əsas rol inzibati-hüquqi vasitələrlə həyata keçirilən daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinə məxsusdur.*

Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti - bilavasitə şəxsiyyətin, onun hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, cinayətkarlığa və digər hüquqpozmalara qarşı mübarizəyə yönəldilmişdir.

Ölkədəki hüquq qaydasının vəziyyəti daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin səmərəliyindən bilavasitə asılıdır. Bununla əlaqədar olaraq **Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin ali təhsil müəssisəsi olan Polis Akademiyasının müdavim və dinləyiciləri tərəfindən daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.**

Polis Akademiyasında tədris edilən *hüquq profili xüsusi fənlərdən biri olan «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənni məhz daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir.*

1.«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin tədrisi və onun öyrənilməsi müdavim və dinləyicilərə gələcək praktiki fəaliyyətlərində özlərinin xidməti vəzifə və funksiyalarının peşəkarcasına yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan kompleks bilik və bacarıqların aşılmasında onlara **nəzəri və praktiki köməklik göstərməsinə xidmət edir.**

2. **«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi vasitəsi ilə müdavim və dinləyicilər aşağıdakı kimi əsas müddəalar barəsində kompleks bilik və bacarıqlar əldə etmiş olurlar:**

- dövlətin daxili işlərinin idarə edilməsinin məzmunu və xüsusiyyətləri;
- daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas obyektini olan ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin məzmunu və mahiyyəti;
- daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin məzmunu, təyinatı, əlamətləri və prinsipləri;

- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin vəzifələri və bu fəaliyyətin həyata keçirilməsinin forma və metodları;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin təşkili, bu fəaliyyətin əsas növləri və istiqamətləri;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin subyektləri və onların hüquqi vəziyyətləri;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətlər və bu fəaliyyəti tənzimləyən inzibati-hüquqi normalar;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətində qanunçuluğun təmin edilməsi üsulları və s.*

Yuxarıda göstərilən əsas müddəalardan başqa, «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənni vasitəsi ilə ictimai qayda və ictimai təhlükəsizliyə qəsd edən ayrı-ayrı hüquqpozmlarla daxili işlər orqanlarının inzibati-hüquqi mübarizəsinin təşkili və taktikası məsələləri də işıqlandırılır.

Qeyd edilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni – adi və xüsusi şəraitlərdə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində dövlət idarəetməsinin qanunauyğunluqlarını öyrənən hüquq profilli xüsusi fəndir.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin predmeti. Qeyd edildiyi kimi «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənni Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasında tədris edilən hüquq profilli xüsusi fənlərdən biridir.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin predmeti Polis Akademiyasında tədris edilən *hüquq fənlərinin və hüquq profilli xüsusi fənlərin predmetindən özünəməxsus xüsusiyyəti ilə fərqlənir.*

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin predmeti – daxili işlər orqanlarının icraedici-sərəncamverici fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətləri, daxili işlər orqanlarının xidmət və bölmələrinin təşkilini və onların inzibati fəaliyyətlərini tənzimləyən inzibati-hüquqi normaların məcmusundan ibarətdir.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin predmetini aşağıdakı əsas müddəaların öyrənilməsi təşkil edir:

- dövlətin daxili işlərinin idarə edilməsinin məzmunu və xüsusiyyətləri;
- ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin, vətəndaşların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin məzmunu və mahiyyəti;
- ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin mahiyyəti və əhəmiyyəti;
- adi və xüsusi şəraitlərdə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin təşkili və taktikası;
- daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin məzmunu, xüsusiyyətləri və prinsipləri;
- daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin forma və metodları;
- daxili işlər orqanlarının aparat və hissələrinin vəzifələri, funksiyaları, sistemi və strukturu;
- daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin ayrı-ayrı növləri və istiqamətləri, onların həyata keçirilməsinin təşkili və qaydaları;
- inzibati fəaliyyətin ayrı-ayrı növlərini və istiqamətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi əsaslar;
- daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti sahəsində yaranan inzibati-hüquqi münasibətlər və bu fəaliyyəti tənzimləyən inzibati-hüquqi normalar;
- hüquqpozmalarının bu və ya digər növləri ilə inzibati-hüquqi mübarizənin təşkili, taktikası və s.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin predmeti (məzmunu) – nəzəri müddəaları bu fənnin metodoloji əsasları kimi qəbul edilən «İnzibati hüquq» fənninin müdavim və dinləyicilər tərəfindən qabaqcadan öyrənilməsi nəzərə alınmaqla müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə, «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» **fənninin məzmunu müəyyən edilərkən** daxili işlər orqanlarının, onların xidmət və aparatlarının təşkili və fəaliyyətlərinin ayrı-

ayrı məsələlərinin Polis Akademiyasında tədris edilən digər hüquq və xüsusi fənlər vasitəsi ilə öyrənilməsi də nəzərə alınmışdır. Məsələn: daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti subyektləri tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiq edilməsi qaydaları – «Fiziki hazırlıq» və «Xüsusi texnika» fənləri vasitəsi ilə öyrəniləndiyi halda, onların tətbiq edilməsinin əsasları və tətbiq edilməsi hallarının sənədləşdirilməsi «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni vasitəsi ilə öyrənilir.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənni Polis Akademiyasında tədris edilən digər xüsusi və hüquqi fənlərdən özünün daha çox mobilliyi ilə xarakterizə olunur. Fənnin bu xüsusiyyəti dövlətin daxili işlər sahəsində idarəetmənin inzibati-hüquqi və normayaradıcılıq fəaliyyətinin dinamikliyindən irəli gəlir. Çünki, *daxili işlər orqanlarının təşkilati quruluşu və hüquqi vəziyyətləri daim inkişafdadır.* Bununla əlaqədar olaraq Polis Akademiyasının müdavim və dinləyiciləri daim *yeni qanunvericiliklərin və digər normativ-hüquqi aktların, həmçinin də DİN-in idarəetmə aktlarının nəşrini diqqətlə izləməli və onların məzmununu dərinləndirərək öyrənməlidirlər.*

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin məqsədyönlü təyinatı - *Polis Akademiyasının müdavim və dinləyicilərini daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətini həyata keçirməyə hazırlamaqdan, onlara xidməti vəzifələrini peşəkarcasına yerinə yetirmək üçün zəruri olan kompleks bilik, bacarıq və vərdisləri öyrətməkdən ibarətdir.*

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin vəzifələri. Hər bir tədris fənninin vəzifələrinin mövcud olduğu kimi «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin də vəzifələri mövcuddur.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin vəzifələri, bu fənnin predmetindən (məzmunundan) asılı olaraq müəyyən edilmişdir.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- *daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsinin nəzəri əsaslarının müdavim və dinləyicilərə öyrədilməsi;*
- *dövlətin daxili işlərinin idarə edilməsinin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə dərin biliklərin ümumilikdə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində idarəetmənin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə dərin biliklərin isə müdavim və dinləyicilərə xüsusən aşılması;*
- *ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi sahəsində daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin mahiyyəti və əhəmiyyəti haqqında müdavim və dinləyicilərə müvafiq biliklər vermək;*
- *ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin, eləcə də cinayətkarlıqla və digər hüquqpozmalarla mübarizənin bu və ya digər məsələlərinin qanunvericiliyə müvafiq olaraq düzgün həll edilməsi bacarıq və vərdişlərinin müdavim və dinləyicilərə aşılması;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin təşkili əsaslarının və məzmununun müdavim və dinləyicilərə öyrədilməsi;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətini tənzimləyən qüvvədə olan qanunvericilikdə düzgün istiqamətlənmənin müdavim və dinləyicilərə öyrədilməsi;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin forma və metodlarının səmərəliliyinin yüksəldilməsi yollarının müdavim və dinləyicilərə öyrədilməsi;*
- *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin ayrı-ayrı növləri və istiqamətlərinin, onların həyata keçirilməsinin təşkili və qaydalarının müdavim və dinləyicilərə aşılması;*
- *inzibati fəaliyyətin ayrı-ayrı növlərini və istiqamətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi əsaslarla müdavim və dinləyiciləri tanış etmək;*
- *daxili işlər orqanlarının sistemi, onların aparat və xidmətləri, inzibati fəaliyyətin həyata keçirilməsinin forma və metodları, eləcə də bu fəaliyyətdə qanunçuluğun təmin edilməsi üsul və formaları ilə müdavim və dinləyiciləri tanış etmək;*

– hüquqpozmaların bu və ya digər növlərinə qarşı inzibati-hüquqi mübarizənin təşkili və taktikası ilə müdavim və dinləyiciləri tanış etmək;

– adi və xüsusi şəraitdə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin təşkili və taktikası ilə müdavim və dinləyiciləri tanış etmək;

– hüquqpozmalarla mübarizədə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin təşkilində peşəkar bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsi;

– polisın inzibati fəaliyyətinin əsaslarının (hüquqi, təşkilati, taktiki) müdavim və dinləyicilərə öyrədilməsi;

– ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində polisın inzibati aparat və xidmətlərinin, eləcə də ictimaiyyətin qüvvələrinin qabaqcıl təcrübələrinin ümumiləşdirilməsi və yerli şəraitdən asılı olaraq təcrübədə onların yayılması;

– ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə vəzifə borclarının yerinə yetirilməsi, həmçinin də özlərinin xidməti fəaliyyətlərində inzibati-hüquqi normaların düzgün şərh edilməsi və tətbiq edilməsi bacarıq və vərdişlərin müdavim və dinləyicilərə aşılması;

– daxili işlər orqanlarının hüquqi vəziyyətləri və təşkilati quruluşları, onların funksional və sahəvi aparatlarının təşkili və fəaliyyətlərinin əsasları ilə müdavim və dinləyiciləri tanış etmək və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin yuxarıda göstərilən vəzifələrinin dairəsi dəyişkəndir, yəni onların sayı həm arta, həm də azala bilər. Bu da yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin mobilliyi ilə xarakterizə olunur.

Mühazirəmizin birinci sualı olan «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin anlayışı, predmeti və vəzifələri» sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyimiz nəzəri biliklər sizin gələcək xidməti fəaliyyətinizdə mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Fənnin növbəti mövzularının vasitəsi ilə bu müddəalar barəsində dərin biliklər əldə etməklə siz gələcək xidməti vəzifələrinizi düzgün və qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş olacaqsınız.

Sual 2. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi metodları və sistemi

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi metodları – istənilən digər fənlərin öyrənilməsində olduğu kimi, bu fənnin predmetinin öyrənilməsi prosesində istifadə olunan vasitə, üsul və fəndlərdən ibarətdir.

Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin mənimsənilməsində və fənnin tədrisində tədris vəsaitləri olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Məhz tədris vəsaitləri zəruri informasiya daşıyıcıları olmaqla didaktik məqsədə çatmaq üçün yaradılan obyektidir.

DİO-nun İF fənninin öyrənilməsində geniş istifadə olunan metodlar:

1. ümumi metodlar(induksiya, deduksiya)
2. tarixi metodlar
3. müqayisəli metodlar
4. psixoloji metodlar.

Müasir pedaqogikada dərs vəsaitlərinin aşağıdakı kimi bölgüsü verilir:

1. Dərc olunan tədris vəsaitləri (dərsliklər, dərs vəsaitləri və s.).
2. Elektron təhsil resursları (multimediya vəsaitləri).
3. Audiovizual (slyaydlar, tədris fənləri və s.).
4. Əyani vəsaitlər (plakatlar və s.).
5. Demonstrativ tədris vəsaitləri (maketlər, plakatlar və s.).
6. Tədris texnikası (avtomobil və s.).

Tədris vəsaitlərindən biri olmaqla əyani vəsaitlər tədris materialının daha obrazlı, canlı cətdirilməsini, asan qavranılmasını, yaradıcı təfəkkürün inkişafının düzgün istiqamətləndirilməsini təmin edir. **Əyanilik** məzmunlu və mərhələli proses olub tədqiqatçıların maraq və diqqətlə öyrəndiyi sahələrdən biridir. Tədrisin metodiki sisteminin ayrılmaz hissəsi olmaqla əyanilik (lat. illustratio - əyani təsvir, maarifləndirmək) təlimin əsas prinsiplərindən biri sayılır. Təlim prinsipləri öyrədənin (müəllim, təlimatçı, usta və s.) öyrətmə prosesində,

biliklərə yiyələnmə prosesində əsaslandığı qaydalar, qanunlar sistemidir. Təlim prinsipləri təlimin bütün mərhələlərində, öyrətmənin yerindən, yaşından asılı olmayaraq bütün mərhələlərində ən ümumi cəhətlərini əhatə edir. Təlimin məqsədlərinin səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsinə xidmət edən təlim prinsipləri təlim məqsədlərindən asılı olaraq dəyişir. Öyrətmə təcrübəsi, müəllim və öyrətmə ilə məşğul olan digər şəxslərin təcrübəsi, ümumiləşdirilmiş qənaətləri və s. təlim prinsiplərinin mənbəyidir. **Təlimin prinsiplərinin təsnifatını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:**

1. Təlimin həyatla əlaqələndirilməsi.
2. Təlimin mövcud əxlaq normalarına uyğunluğu.
3. Elmilik.
4. Fərdi yanaşma.
5. Şüurluluq və fəallılıq.
6. Sistematiklik və ardıcılıq.
7. Əyanilik.

Tədris prinsipləri sırasında əyanilik tədris materialının daha keyfiyyətli mənimsənilməsinin əvəzolunmaz atributudur. Ümumiyyətlə, əyanilik pedaqogikasının tarixində də önəmli yer tutur. Hətta məktəblər mövcud olmayan dövrlərdə də əyanilikdən istifadə edilmişdir. Öyrənənlərin dərkətmə fəaliyyətinin asanlaşdırılması pedaqoqları hər bir dövrdə narahat edən məsələlərdən sayılır.

Tədrisdə əyaniliyin təməl əsaslarını T.Mor, F.Rable və T.Kompanella müəyyən etmişdir.

F.Rable təklif edirdi ki, biliklərin daha keyfiyyətli mənimsənilməsi üçün tədris vaxtı fiziki hərəkətlərdən istifadə edilsin.

İtaliyalı filosof T.Kampanella isə hesab edirdi ki, parklarda, ağaclarda, divarlarda müxtəlif cədvəllərin asılması təqdim olunan informasiyanın daha keyfiyyətli mənimsənilməsinə səbəb olacaqdır.

Tədrisin daha uğurlu prinsipi kimi əyaniliyin daha stabil nəzəriyyəsinə məşhur çex pedaqoqu Yan Amos Komenski tədqiq etmişdir.

Komenski əyaniliyi predmet və halların dərk edilməsi üçün hiss orqanlarının bu işə cəlb edilməsi kimi dərk edirdi. O, qeyd edirdi ki, “heç nə hiss olunmadan dərk edilə bilməz”. “Böyük didaktika” əsərində Komenski hissi sübutetməni dərk etmə fəaliyyətinin əhəmiyyətli hissi kimi təqdim edirdi. Əyaniliyin təmin olunması üçün real əşya və predmetlərdən istifadə etmə xüsusilə maraq və diqqət mərkəzində olmalıdır.

J.J.Russoya görə isə didaktikanın *dayağı əyanilik – yəni, həyati faktların özüdür*. Söz yığımı təqdim etməkdənsə əşya və predmetləri göstərmək lazımdır.

Didaktikada əyaniliyin təmin olunması ilə bağlı araşdırmaların sırasında isveç pedaqoqu İ.Q.Pestalotsinin xüsusi yeri vardır. İ.Q.Pestalotsi əyaniliyin təmin olunmasının qızıl qaydasını müəyyən etdi: “Nə qədər daha çox hiss və duyğularla əşya və hadisələri dərk edirsənsə əldə etdiyiniz biliklər də bir o qədər düzgün olacaq”.

Alman pedaqoqu və psixoloqu İ.F.Herbartın fikirləri də maraq doğurmaya bilməz. O, qeyd edirdi ki, əgər predmetin özünü göstərmək mümkün deyilsə, onda onun şəklini nümayiş etdirmək lazımdır.

Beləliklə, əyanilik tədris materialının dərk olunması prosesinə hiss orqanlarının məqsədyönlü və effektiv cəlb edilməsidir.

Əyani vəsaitlərin tədris prosesində tətbiqinin aşağıdakı ümumi qaydaları mövcuddur:

1. *Tədris prosesində kifayət qədər əyani vəsaitlərin olması.*
2. *Əyani vəsaitlərdən istifadə zamanı vaxtın düzgün bölgüsü.*
3. *Dərsin əyani vəsaitlərlə həddindən artıq yüklənməsinin qarşısının alınması.*
4. *Tədris materialının dərk edilməsinə bütün hiss orqanlarının cəlb edilməsi.*
5. *Söz ehtiyatı ilə əyani vəsaitlərin təqdim edilməsinin bir-birini tamamlaması (pedaqoji texnika, ustalıq).*

Əyani vasitələrdən istifadə dərslərin daha interaktiv keçməsinə səbəb olur. Əyani vasitələr öyrənilən mövzunu tez, asan və şüurlu mənimsəməyə, möhkəm

yadda saxlamağa, habelə müdavim və dinləyiciləri fəallaşdırmağa kömək edir. Əyanilik konkretdən mücərrədə keçməkdə, zəruri bacarıq və vərdislərin inkişafında mühüm rol oynayır.

Tədris prosesində istifadə olunan əyani vəsaitləri təxmini olaraq aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. *Təbii (natural) əyani vəsaitlər – canlı olaraq göstərilən əşya və predmetlər.*
2. *Təsviri əyani vəsaitlər – film, şəkil və s.*
3. *Sxematik əyani vəsaitlər – cədvəllər, diaqramlar və s.*
4. *Obrazlı əyani vəsaitlər – maket, modullar.*
5. *Simvolik əyani vəsaitlər – xəritələr.*
6. *Eksperimental əyani vəsaitlər – hər hansı bir halın baş verməsinin əyani olaraq göstərilməsi.*
7. *Qarışıq funksiyaları yerinə yetirən əyani vəsaitlər.*

Təbii əyani vəsaitləri canlı olaraq göstərilən əşya və predmetlər aiddirlər. Məsələn: inzibati sahənin pasportunun, şəxsiyyət vəsiqəsinin, pasportun nümayiş etdirilməsi. Təbii əyanilikdən istifadə edilən zaman nümayiş etdirilən əşya və predmetlər öz həqiqi ölçülərində göstərilməlidir.

Təsviri əyani vəsaitlər tədris prosesində son zamanlar daha geniş istifadə edilir. Baş verən hadisələrin filmlər vasitəsilə ötürülməsi qavramanı asanlaşdırır və bilikləri daha da möhkəmləndirir. Lakin videofilmlərin göstərilməsi məqsədi və planlaşdırılmış olmalıdır. Bunun üçün aşağıdakı şərtlərə riayət edilməlidir:

- *seçilən epizodların dərsin mövzusunə uyğunluğu;*
- *videofilmin göstərilməsinin məqsədinin müəyyən edilməsi;*
- *videofraqmentin göstərilmə vaxtının seçilməsi (dərsin hansı hissəsində).*
- *videofraqmentin davam etdiyi vaxt;*
- *filmin təqdim edilməsinin emosional-estetik forması;*
- *təcrübi fəaliyyəti əks etdirmə dərəcəsi;*
- *öyrənmələrin intellektual fəaliyyətinin aktivləşdirilməsinin stimullaşdırılması.*

Sxematik əyani vəsaitlər mürəkkəb məzmunlu hadisə və halların hissəvi araşdırılmasını təmin edir. Əgər cinayətkarlıq haqqında sözlərlə məlumat verilsə düşüncəvi görünüş o qədər də tam olmur, lakin cinayətkarlığın dinamikada təsviri və ya strukturunun göstərilməsi təfsilatlı məlumat ötürməyə imkan verir.

Obrazlı əyani vəsaitlər təyinatına görə müxtəlif olur. Əgər təsvir olunan hal göstərilə bilməzsə bu zaman onun obrazı, yəni müəyyən oxşadılmış maketi yaradıla bilər. Məsələn, inzibati sahənin, dindirilmə otağının, növbətçi hissənin maketi və s.

Simvolik əyani vəsaitlər zamanı daha çox xəritədən və ya ərazinin planlı görünüşündən istifadə edilir (inzibati sahənin planı, PPX qüvvələrinin yerləşdirilmə planı və s.).

Eksperimental əyani vəsaitlər daha çox hadisələrin real görüldükdə canlandırılaraq öyrənilməsinə yönəlir (müdavimlərin köməyi ilə PPX əməkdaşının hüquqpozma törətmiş şəxsin tutulması səhnəsinin canlandırılması və s.).

Əyani vəsaitlər əhəmiyyətinə görə də aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

1. *Təbii obyektlər.*
2. *Maketlər və modellər.*
3. *Video və audio yazılar.*
4. *Sxemlər və cədvəllər.*

Məzmununa görə əyani vəsaitlərinin bölgüsü də maraq kəsb edir:

- *Dərc olunan (dərs vəsaitləri, xidməti sənədlər, şəkillər və s.)*
- *Texniki vasitələrin köməyi ilə nümayiş etdirilən (filmlər, slaydlar və s.)*
- *Təbii əyani vəsaitlər (əşyalar, predmetlər və s.)*

Əyani vəsaitlərin nümayiş etdirilməsi zamanı təqdim olunmanın da xüsusi əhəmiyyəti vardır. Amerikalı tədqiqatçılar əyaniliyin psixoloji mexanizmlərini araşdırarkən müəyyən etmişlər ki, verilən məlumatın lövhədə necə yerləşməsi də yaddaşa təsir göstərir.

Belə ki, əgər məlumat lövhənin sağ yuxarı küncündə yerləşirsə onun 33%, sol yuxarı küncündə yerləşirsə 28%, sağ aşağı küncündə yerləşirsə 23%, sol aşağı küncündə yerləşirsə 16%-i yadda qalır.

Bundan başqa ***yazıların hansı rəngdə verilməsi***, rəng çalarlarının düzgün seçilməsi təqdim olunan tədris materialının mənimsənilməsi səviyyəsinə təsir edir. Mütəxəssislərin rəyinə görə aşağıdakı rənglərin birlikdə verilməsi diqqəti daha çox cəlb edərək informasiyanın dərk edilməsini asanlaşdırır:

- *qırmızı və yaşıl;*
- *sarı və çəhrayı;*
- *göy və narıncı.*

Xarici duyğulara təsir göstərmək yolu ilə təşkil edilən əyani təlim həyati bacarıqlara əsaslanan tədrisdə daha önəmli rol oynayır. Bu baxımdan fənn kabinetini çox effektivdir.

Fənn kabinetini bir neçə məqsəddə xidmət edir:

- *Burada əyaniliyin təmin olunmasına, program materiallarının yaxşı mənimsənilməsinə, dərslərin canlı, maraqlı təşkilinə imkan verən vəsaitlər toplanır.*

- *Kabinet sinfi əvəz edir, yəni dərslər burada keçilir.*

Əyani vəsaitlərin tədrisdə tətbiqinin əhəmiyyəti danılmazdır. Lakin istənilən cəlbədicili əyanilik pedaqoqun ustalıqından, tədris materialını təqdim etmə texnikasından asılıdır. Bu səbəbdən ancaq əyani vəsaitlərin məzmunu deyil, həmçinin təlimdə əyaniliyi təmin etmək üçün istifadə edilən metodlar da araşdırılmalıdır. **Bu metodları təxmini olaraq aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:**

1. *Müşahidə.*
2. *İllüstrasiya.*
3. *Nümayiş etdirmə.*

Müşahidə daha çox əşya və predmetlərin, hadisələrin dərk olunması, onlar haqqında dəqiq təsəvvür yaradılması məqsədilə tətbiq olunur. Müşahidələrin səyyari dərslərdə tətbiqi (məhkəmə prosesinin, DİO-nun

müvəqqəti saxlama yerlərinin fəaliyyətinin müşahidə edilməsi) daha arzuolunan nəticələri verir.

Müşahidənin aşağıdakı növləri mövcuddur:

- qısa müddətli;
- uzun müddətli;
- təkrar;
- müqayisəli.

Müşahidə metodunun tətbiqi müəyyən tələblərə əsaslanır. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- *müşahidə ediləcək obyektin tematik uyğunluğu;*
- *müşahidə ediləcək obyektin öyrənilənlərin maraq dairəsini cəlb etməsi;*
- *müşahidə ediləcək obyekt haqqında ilkin məlumatların öncə verilməsi;*
- *müşahidə ediləcək obyektin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq ilkin vəzifələrin və məqsədin müəyyən edilməsi,*
- *müşahidədən sonra tədris qrupu ilə birlikdə nəticələrin təhlili.*

Nümayiş etdirmə adətən filmlərin, şəkillərin, səhnəciklərin nümayiş etdirilməsi ilə bağlıdır. Nümayiş etdirilən kadrların göstərilmə müddəti təqribən 10 dəqiqə olmalıdır.

İllüstrasiya hər hansı obyektin obrazının və ya onun şəklinin göstərilməsidir. Ümumiyyətlə, illüstrasiya – mətni izah edən şəkil və ya başqa təsvir olub obrazın emosional atmosferinin ötürülməsi üçün istifadə olunur. Mənşəyi latın dilindən olub “illustratio” kimi istifadə olunaraq maarifləndirmək, şüalandırmaq mənasını kəsb edir. İllüstrasiya vasitəsilə danışılan obyekt haqqında təsvir - şəkil, diaqram, cədvəl və s. göstərilə bilər. Məsələn: şəxsiyyət vəsiqəsi haqqında məlumat verildikən onun təsviri proektor vasitəsilə lövhədə göstərilir.

Pedaqoji təcrübədə illüstrasiyalardan dərs vəsaitlərinin hazırlanmasında da istifadə edilir. İllüstrativ dərs vəsaitləri əyaniliyin təmin olunması yollarından biri olub, verilən informasiyanın daha asan qavranılması üçün şəkillər və digər təsvirlərlə zəngin olur (“Kriminalistika” fənni üzrə dərs vəsaitləri).

Beləliklə əyani vəsaitlər təlimin bütün səviyyələrində biliyin asan mənimsənilməsinə, əşya və hadisələr haqqında düzgün təsəvvürlər yaranmasını, nitq və təfəkkür inkişafını, biliklərin uzun müddət hafizədə qalmasını, dərslərin maraqlılığını, öyrənənlərin fəallığını və s. təmin edir. Bu prinsip öyrənənlərin yaş, intellektual, ümumiyyətlə inkişaf səviyyələrinə uyğun şəkildə tətbiq edilməlidir.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin mənimsənilməsi *idarəetmə və idarəetmə işinin elmi təşkili üzrə elmi əsərlərin, dövlət idarəetmə orqanlarının, o cümlədən də daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, hüquq qaydalarının və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi üzrə elmi işlərin, elmi məqalələrin, monoqrafiyaların öyrənilməsinə nəzərdə tutur.*

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsi üçün *hüquqi dövlətin formalaşması məsələləri üzrə qanunvericilik, məhkəmə və icra hakimiyyəti orqanlarının digər aktları da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.* Fənnin xüsusiyyətini nəzərə alaraq onun daha da dərinlən mənimsənilməsinə dövlət rəhbərlərinin idarəçilik xarakterli işlərinin öyrənilməsi vasitəsi ilə nail olunur. Bu da daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətinin nəzəri və təcrübi məsələlərinin müvəffəqiyyətlə mənimsənilməsinə kömək edir.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin ümumi və xüsusi məsələlərinin mənimsənilməsi daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətini tənzimləyən, həmçinin də ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə yönəldilmiş aşağıdakı kimi normativ-hüquqi aktların məzmunu və tələblərini öyrənmədən mümkün deyil:

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunları;
- Azərbaycan Respublikasının Qanunları;
- Milli Məclisin aktları;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları;
- Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamları;

–DİN-in normativ-hüquqi aktları (əmərlər, əsasnamələr təlimatlar, nizamnamələr və s.);

– Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri və s.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin ayrı-ayrı məsələləri xüsusi elmi işlərdə, məqalələrdə, monoqrafiyalarda və s. kimi elmi işlərdə açıqlanır.

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin xüsusi məsələlərinin öyrənilməsində daxili işlər orqanlarının, eləcə də ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində, cinayətkarlığa və digər hüquqpozmalara qarşı mübarizədə iştirak edən *ictimai qurumların praktiki təcrübələrinin öyrənilməsinin də mühüm əhəmiyyət kəsb etməsini qeyd etmək lazımdır*. Çünki, *nəzəriyyə ilə təcrübə arasındakı sıx qarşılıqlı əlaqə* «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin müvəffəqiyyətlə öyrənilməsinin vacib şərtlərindən biridir.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» *fənni ictimai elmlərin, dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin, konstitusiya hüququnun, inzibati hüququn və s. hüquq sahələrinin əsas müddəalarına əsaslanır*.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni *«İnzibati hüquq» fənni ilə daha sıx bağlıdır*. Bu fənn «Daxili işlər orqanlarında idarəetmənin əsasları» və «DİO-nun əməliyyat-axtarış fəaliyyəti», həmçinin də «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni ilə qarışıq məsələləri olan və Polis Akademiyasında tədris edilən digər xüsusi fənlərə də çox yaxındır.

Qeyd etdiyimiz kimi «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin «İnzibati hüquq» fənni ilə əlaqəsi daha sıxdır və bu əlaqə onlar arasında mövcud olan həm ümumi, həm də xüsusi əlamətlərlə ifadə olunur.

Bu fənlər arasındakı ümumi əlamətlər çərçivəsindəki əlaqə aşağıdakılardan ibarətdir:

– *bu fənlərin hər birində dövlət idarəetməsinin forma və metodlarının, əsas prinsiplərinin vahidliyi mövcuddur;*

– *fənlərin hər birinin təyinatı* – müdavim və dinləyiciləri dövlət idarəetməsi ilə tanış etməkdən ibarətdir.

Bu fənlər arasındakı xüsusi əlamətlər cərcivəsindəki əlaqə aşağıdakılardan ibarətdir:

–*DİO-nun inzibati fəaliyyəti* – *daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində inzibati hüququn ümumi prinsiplərini və institutlarını detallaşdırır və konkretləşdirir;*

–*DİO-nun inzibati fəaliyyətinin predmetini* - *ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə daxili işlər orqanlarının icraedici-sərəncamverici fəaliyyətinin təşkili və həyata keçirilməsi prosesində yaranan ictimai münasibətlər təşkil edir;*

– *ictimai qayda və ictimai təhlükəsizlik sahəsində dövlət idarəetməsinin xüsusi prinsiplərinin, forma və metodlarının daxili işlər orqanları tərəfindən tətbiq edilməsi ilə müdavim və dinləyicilərin tanış edilməsi və s.*

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin «İnzibati hüquq» fənni ilə əlaqəsinin **dərindən öyrənilməsinin mahiyyəti** inzibati fəaliyyət xarakterli aparat və xidmət sahələrinin əməkdaşları tərəfindən öz xidməti vəzifələrini qüvvədə olan qanunvericiliyə müvafiq olaraq həyata keçirilməsindən ibarətdir.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin sistemi

Hər bir tədris fənni özünün məzmununa müvafiq olan daxilən razılaşıdırılmış, məntiqi cəhətdən ardıcıl düzülmüş bir sıra əsas mövzular məcmusundan ibarət olur.

«*Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti*» fənninin sistemi daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətini və onun hüquqi tənzimlənməsini öyrənən xüsusi fənn kimi bu fənnin predmeti (məzmunu) ilə müəyyən edilir.

«**DİO-nun inzibati fəaliyyəti**» fənninin sisteminin əsasını *daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti sahəsində yaranan və real mövcud olan münasibətlər sistemi təşkil edir. Bu münasibətlər məzmun və mahiyyətlərinə görə aşağıdakı iki qrupa bölünürlər:*

1) *bütövlükdə inzibati fəaliyyətin bütün növləri və istiqamətləri üçün ümumi olan münasibətlər;*

2) *inzibati fəaliyyətin ayrı-ayrı növləri və istiqamətlərində yaranan münasibətlər.*

Göstərilənlərə müvafiq olaraq, **bütövlükdə inzibati fəaliyyətin bütün növləri və istiqamətləri üçün ümumi olan münasibətlər «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin Ümumi hissəsini təşkil edir.**

Daxili işlər orqanlarının **inzibati fəaliyyətinin ayrı-ayrı növləri və istiqamətlərində yaranan münasibətlər isə bu fənnin Xüsusi hissəsini təşkil edir.**

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin Ümumi və Xüsusi hissələri Polis Akademiyasının tədris planına müvafiq olaraq tərtib olunmuşdur.

Fənnin Ümumi hissəsi 8 bölmədən və 20 mövzudan, Xüsusi hissəsi isə 4 bölmədən, 23 mövzudan ibarətdir.

Fənnin Ümumi hissəsini təşkil edən 10 bölmənin hər birində bu bölmələrə daxil edilmiş müvafiq mövzular vasitəsi ilə aşağıdakı ardıcılıqla «Ümumi hissəni» təşkil edən ümumi münasibətlər, müddəalar öyrənilir.

Fənnin Ümumi hissəsinin birinci bölməsi – fənnin girişinə həsr edilmişdir. Giriş hissə daxili işlər sahəsində idarəetmənin mahiyyətinin, məzmununun və xüsusiyyətlərinin öyrənilməsini, daxili işlər sahəsində dövlət hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinin təhlilini nəzərdə tutur.

Giriş hissəsində idarəetmənin obyektləri və sosial-hüquqi kateqoriyaları kimi ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin öyrənilməsinə xeyli yer ayrılmışdır. Fənnin bu hissəsində «ictimai qaydanın» və «ictimai təhlükəsizliyin» anlayışları açıqlanır və onların həyat fəaliyyətinin digər sahələrinin anlayışları ilə əlaqələrinə baxılır.

Göstərilənlərdən əlavə fənnin bu hissəsində ictimai qaydanın məzmununu təşkil edən elementlərin xarakteristikası verilir. İctimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində inzibati fəaliyyətin rolu göstərilir, həmçinin də bu fəaliyyətin prinsipləri açıqlanır.

Fənnin ikinci bölməsi – daxili işlər orqanlarının hüquqi vəziyyətlərinin və təşkilati quruluşlarının, onların vəzifələrinin, əsas funksiyalarının, sisteminin, strukturunun və daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin forma və metodlarının öyrənilməsinə həsr edilmişdir.

Üçüncü bölmədə – daxili işlər orqanlarında dövlət xidmətinin təşkilati-hüquqi əsaslarının, eləcə də bu xidmətin keçirilməsi qaydalarının öyrənilməsi nəzərdə tutulur.

Dördüncü bölmədə – daxili işlər orqanlarının ümumi idarəetmə funksiyalarını həyata keçirən xidmətlərin hüquqi vəziyyətləri və təşkilati quruluşları öyrənilir.

Beşinci bölmədə – vətəndaşların müraciətlərinin, cinayətlər və hadisələr haqqında məlumatların qeydiyyatı, uçotu və həll edilməsi sahəsində daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti, bu fəaliyyətin hüquqi əsasları və həyata keçirilməsi qaydaları öyrənilir.

Altıncı bölmədə – daxili işlər orqanlarının (polisin) inzibati nəzarəti və yurisdiksiya fəaliyyətinin öyrənilməsi nəzərdə tutulur.

Yeddinci bölmədə - daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyətində qanuncululuq öyrənilir.

Fənnin Ümumi hissəsinin səkkizinci bölməsi – hüquq qaydasının təmin edilməsində vətəndaşların iştirakını təhlil edir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi fənnin Xüsusi hissəsi 4 bölmədən, 23 mövzudan ibarətdir.

Fənnin Xüsusi hissəsi bu hissəni təşkil edən bölmələrin hər birinə daxil edilmiş müvafiq mövzular vasitəsi ilə müddəalar öyrənilir.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin Xüsusi hissəsi bu fənnin Ümumi hissəsi ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır və onunla birlikdə Polis Akademiyasında öyrənilən **hüquq profilli bu xüsusi vahid fənni təşkil edirlər.**

Bununla yanaşı «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin Xüsusi hissəsi özünün spesifik xüsusiyyətinə də malikdir. Çünki, onun vasitəsi ilə **inzibati fəaliyyətin konkret istiqamətləri öyrənilir.** Beləliklə, daxili işlər orqanlarının

inzibati fəaliyyətinin bu istiqamətlərinə müvafiq olaraq Xüsusi hissənin sistemi təşkil edilmişdir.

Fənnin Xüsusi hissəsində birinci yerə ictimai təhlükəsizlik xidməti ilə bağlı məsələlər çıxarılmışdır. Bu onunla izah olunur ki, vətəndaşların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, hüquqpozmalarının xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması, ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələləri ictimai təhlükəsizlik xidməti hissələrinin əsas vəzifələridir.

İctimai təhlükəsizlik xidməti məsələlərinin birinci yerə çıxarılması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun əsas müddəalarına əsaslanır və onlara müvafiq olaraq bu məsələlər daxili işlər orqanları tərəfindən həll edilir.

Xüsusi hissənin bu bölməsində ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində iştirak edən daxili işlər orqanlarının bir sıra xidmət sahələri (qüvvələri): polisin post-patrul xidməti hissələri; polis orqanlarının müvəqqəti saxlama təcridxanaları; polis sahə inspektorları xidməti və s. xidmət sahələrinin hüquqi vəziyyətləri, onların fəaliyyətlərinin təşkili, forma və metodları öyrənilir.

İkinci bölmədə – hüquqpozmalarının konkret növlərinin: ictimai qaydaya, ictimai təhlükəsizliyə, ictimai mənəviyyətə və idarəçilik qaydalarına qəsd edən xətalərin; sərxoşluqla və əyyaşlıqla, narkomaniya və fahişəliklə bağlı olan inzibati xətalərin; yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən və s. hüquqpozma növlərinin xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması məsələlərinə baxılır. Bu bölmədə həm də daxili işlər orqanlarının (polisin) təbiəti mühafizə fəaliyyəti açıqlanır.

Üçüncü bölmə – daxili işlər orqanlarının (polisin) aparat və xidmətlərinin inzibati fəaliyyətinin xətt-sahəvi növlərinə həsr edilmişdir. Bu bölmədə daxili işlər orqanları tərəfindən icazə-qeydiyyat sisteminin həyata keçirilməsi; daxili işlər orqanlarının pasport-qeydiyyat fəaliyyəti; əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında olmaları qaydalarına riayət etmələrinə nəzarətin təmin edilməsi; dövlət yol polisi xidməti; nəqliyyatda daxili işlər orqanlarının xidməti öyrənilir. Bu bölmədə, eləcə də daxili işlər

orqanlarının mühafizə xidmətinin fəaliyyəti, onun vəzifələri, funksiyaları, sistemi, həmçinin də obyektlərin mühafizəsinin təşkili açıqlanır.

Xüsusi hissənin axırıncı (dördüncü) bölməsi – xüsusi şəraitdə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, yəni kütləvi tədbirlərin keçirilməsi zamanı, təbii fəlakətlər, epidemiyalar, epizootiyalar və texniki qəzalar şəraitində ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə həsr edilmişdir.

Xüsusi hissənin bu bölməsində ictimai qaydanın qrup halında pozulmasının və kütləvi iğtişəşlərin xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması üzrə daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin təşkili və hüquqi əsasları öyrənilir.

Nəhayət Xüsusi hissənin bu bölməsində fəvqəladə vəziyyət şəraitində daxili işlər orqanları tərəfindən təmin edilməsi məsələlərinə; vətəndaşlar tərəfindən ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin təşkili və taktikası məsələlərinə baxılır.

Beləliklə Xüsusi hissənin sistemi yuxarıda göstərilən bölmələrdən ibarətdir.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyimiz biliklər həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu biliklərin nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, birinci növbədə siz «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənnin öyrənilməsi metodları və sistemi barədə hüquqi biliklər əldə etmiş olacaqsınız.

Digər tərəfdən isə, bu biliklərin təcrübi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onları mənimsəməklə siz, gələcək mövzularımızı öyrənərkən həmin mövzuların daha dərindən və ətraflı öyrənilməsində hansı üsul, fənd, forma və metodlardan istifadə edilməsi barədə çətinlik çəkməyəcəksiniz.

Ən nəhayət, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin sistemi barədə geniş məlumatla malik olmaqla, siz bu fənnin sistemini təşkil edən bölmələri və onlara daxil edilmiş mövzuları məntiqi ardıcılıqla öyrənməklə bu fənni daha da dərindən və ətraflı öyrənməyə nail olmuş olacaqsınız.

Sual 3. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənni mənbələri

«Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti» fənninin tədris və öyrənilməsi zamanı istənilən digər fənlərin tədrisi və öyrənilməsində olduğu kimi bir sıra mənbələrdən istifadə olunur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni dövlətin daxili işlər sahəsində idarəetmənin inzibati-hüquqi və hüquq-yaradıcılığının dinamikliyindən irəli gələrək, özünün daha çox mobilliyi ilə xarakterizə olunur. Bu da daxili işlər orqanlarının təşkilati quruluşu və hüquqi vəziyyətlərinin daim inkişafda olmasından irəli gəlir. Bununla əlaqədar olaraq «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin daha da dərinlən mənimsənilməsi üçün Polis Akademiyasının müdavim və dinləyiciləri bu fənnin öyrənilməsində istifadə olunan mənbələrin inkişafını, onların dinamikliyini diqqətlə izləməlidirlər, yəni onlar daim bu fənnin öyrənilməsində mənbə kimi istifadə olunan *yeni qanunvericiliklərin və digər normativ-hüquqi aktların, həmçinin də idarəetmə aktlarının nəşrlərini diqqətlə izləməli və onların məzmununu dərinlən öyrənməlidirlər.*

Qeyd etdiyimiz kimi *daxili işlər orqanlarının (polis) fəaliyyətinin təşkilati-hüquqi formaları içərisində öz həcminə və mahiyyətinə görə inzibati fəaliyyət xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.* Digər tərəfdən daxili işlər orqanlarının (polis), onların xidmət və aparatlarının hüquqi vəziyyətləri və təşkilati quruluşları «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənni vasitəsi ilə öyrənilməsi üçün bu fənn öz mahiyyətinə görə Polis Akademiyasında tədris edilən **ixtisas fənləri içərisində xüsusi yer tutur.**

Ən nəhayət daxili işlər orqanlarının (polis) xidmət və aparatlarının sayca daha çox hissəsinin hüquqi vəziyyətləri, onların təşkilati quruluşları, fəaliyyətlərinin forma və metodları və s. bu fənnin vasitəsi ilə öyrənilməsi üçün onun tədrisində və mənimsənilməsində ölkədəki qanunçuluq və hüquq

qaydaları, cinayətkarlıqla mübarizənin gücləndirilməsi məsələləri üzrə geniş həcmdə qanunlardan, fərmanlardan, Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarından, daxili işlər orqanlarının (polis)in) fəaliyyətini **tənzimləyən digər normativ-hüquqi aktlardan, həmçinin də Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin əmrlərindən geniş istifadə olunur.**

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin müdavim və dinləyicilər tərəfindən daha da geniş və dərinlən mənimsənilməsi üçün bu fənnin öyrənilməsində daxili işlər orqanlarının **inzibati fəaliyyəti üzrə elmi və tədris ədəbiyyatından da geniş istifadə olunur.**

Qeyd etmək lazımdır ki, hüquqi vəziyyətlərinə görə müxtəlif təbəqəli daxili işlər orqanları, onların ayrı-ayrı xidmət və aparatları tərəfindən həyata keçirilən inzibati fəaliyyətin bütün xüsusiyyətlərini təkə elmi və tədris ədəbiyyatı çərçivəsində və onların vasitəsi ilə əks etdirmək mümkün deyil. Bununla əlaqədar olaraq, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin daha da dərinlən öyrənilməsi üçün **tədris prosesində Azərbaycan Respublikası DİN-in və digər ali hakimiyyət orqanlarının normativ-hüquqi aktlarından, daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti ilə bağlı xüsusi ədəbiyyat və konkret praktiki materiallarından da geniş istifadə olunmalıdır.**

Yuxarıda qeyd etdiklərimizi yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin mənbələri dedikdə, **bu fənnin tədrisi və öyrənilməsində istifadə olunan mənbələr başa düşülür.** Fənnin mənbələri zahiri təzahür formalarına görə müxtəlif normativ-hüquqi aktlarda ifadə olunurlar.

Beləliklə, «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin tədrisi və öyrənilməsində istifadə olunan mənbələri hüquqi vəziyyətlərinə görə aşağıdakı dörd qrupa bölmək olar:

1. Elmi materiallar:

- monoqrafiyalar;
- elmi nəşrlər.

2. Normativ-hüquqi aktlar:

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunları;
- Azərbaycan Respublikasının Qanunları;
- Milli Məclisin qərarları;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və sərəncamları;
- Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamları;
- Azərbaycan Respublikası DİN-in normativ-hüquqi aktları (əmrələri, əsasnamələri, nizamnamələri, təlimatları, göstərişləri, DİN-in Kollegiya qərarları və s. idarəetmə aktları);
- digər mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının idarəetmə aktları və s.
- Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr və s.

3. Tədris-metodiki materiallar:

- fənnin tədris proqramı;
- dərsliklər;
- dərs vəsaitləri;
- mühazirələr;
- metodiki göstərişlər;
- tədris kino və video filmləri;
- elektron-hesablayıcı maşınların tədris proqramları (kompyuter tədris proqramları).

4. Tədris-təcrübi materiallar:

- DİO-nun və polisin inzibati xidmət və aparatlarının qabaqcıl təcrübə materialları;
- DİN-in dövrü (vaxtaşırı) mətbuat materialları;
- DİO-nun inzibati praktikasının (təcrübəsinin) statistik məlumatları və digər analitik materialları.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin daha da dərinlən və ətraflı mənimsənilməsi üçün yuxarıda göstərilən mənbələrdən başqa, daxili işlər orqanlarının (polisin) praktiki təcrübələrinin də öyrənilməsinin zəruriliyini qeyd

etmək lazımdır. Çünki, nəzəriyyə ilə təcrübənin sıx qarşılıqlı əlaqəsi bu fənnin müvəffəqiyyətlə öyrənilməsinin vacib şərtlərindən biridir.

Mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə siz «DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsində istifadə olunan mənbələrin dairəsi, onların növləri və onlardan istifadə qaydaları barədə anlayışlar əldə etmiş oldunuz.

Fənnin mənbələri barədə əldə etdiyiniz anlayışlar, onlardan istifadə edilməsi bacarıq və vərdislər vasitəsi ilə siz bu fənnin Ümumi və Xüsusi hissələrinin suallarının açıqlanmasını, onların öyrənilməsi və təhlil edilməsini müvəffəqiyyətlə həyata keçirmiş olacaqsınız.

NƏTİCƏ

Mühazirəmizi yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, bu günkü mühazirəmizin mövzusunun suallarının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyimiz biliklər sizin gələcək fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Mühazirəmizin gedişatından və mövzumuzun suallarının açıqlanmasından gördünüz ki, daxili işlər orqanlarının (polis) qarşısında duran əsas vəzifələrin yerinə yetirilməsində inzibati fəaliyyətin rolu nə qədər böyükdür. Digər tərəfdən isə gələcəkdə siz hansı xidmət sahəsində fəaliyyət göstərməyinizdən asılı olmayaraq, gündəlik xidməti vəzifələrinizi yerinə yetirərkən bu və ya digər dərəcədə daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti ilə məşğul olacaqsınız.

«DİO-nun inzibati fəaliyyəti» fənninin öyrənilməsinin mahiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, bu fənnin əsas müddəalarını mənimsəməklə siz inzibati fəaliyyətin müxtəlif növlərinin əməli təşkili və həyata keçirilməsi taktikasını, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində vəzifə borclarınızın praktiki cəhətdən peşəkarcasına yerinə yetirilməsini, daxili işlər orqanlarının quruluşu və sistemini, onların digər hüquq-mühafizə orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələrinin xüsusiyyətlərini, inzibati xarakterli xidməti sənədlərin tərtibatı və rəsmiləşdirilməsi sahəsində bacarıq və vərdişləri öyrənmiş olursunuz.

Göstərilən bu müddəaları mənimsəməklə siz gələcək fəaliyyətinizdə gündəlik xidməti vəzifələrinizi dəqiq və düzgün yerinə yetirməklə qanunçuluğun tələblərinə riayət etmiş və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsindən irəli gələn dövlətin ali məqsədi olan insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunmasında fəal iştirak etmiş olarsınız.